

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

**Кваліфікаційна робота магістра
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
з теми: «ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНІСТІ
БАТЬКІВ ДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
освітньої програми Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.02 Олігофренопедагогіка
заочної форми здобуття вищої освіти
Горяча-Заводна Наталія Миколаївна

Керівник:
Буйняк М. Г., кандидат психологічних
наук, доцент, старший викладач кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ БАТЬКІВ ДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	7
1.1. Психологічна готовність батьків, як умова успішності сімейного виховання дітей з особливими освітніми потребами.....	7
1.2. Вплив психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами на стан їхньої взаємодії із закладом освіти.....	17
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ БАТЬКІВ ДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	23
2.1. Організація та вибірка емпіричного дослідження.....	23
2.2. Аналіз емпіричного дослідження психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами.....	26
2.3. Цикл тренінгів для батьків дітей з особливими освітніми потребами «Формування психологічної готовності до виховання дітей з особливими освітніми потребами».....	40
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	65
Додаток А.....	65
Додаток Б.....	69
Додаток В.....	73
Додаток Г.....	76
Додаток Д.....	78

ВСТУП

Реформа освіти, яка мала на меті значною мірою зменшити кількість діючих спеціальних закладів освіти, ініціювала активне впровадження та розвиток інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної та загальної середньої освіти. В ході цього процесу заклади загальної освіти почали активно комунікувати з батьками, які виховують дітей з порушеннями розвитку, які раніше, з актуальних причини, мали обмежене коло комунікації. В основі Концепції Нової української школи, яка є базою сучасних закладів загальної середньої освіти, а також нормативних документів в галузі інклюзивної освіти ключовим принципом окреслено партнерську, командну взаємодію між батьками та педагогами [54]. У зв'язку з цим виразно проявилась проблема психологічної неготовності батьків виховувати дитину з особливими освітніми потребами, а також неготовності батьків до соціальної взаємодії.

Проблемі підготовки батьків, в тому числі й психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами, присвячені праці Н. Бирко, І. Білецької, М. Буйняк, А. Висоцької, О. Гаяш, Т. Докучиної, А. Колупаєвої, І. Луценко, С. Миронової, Н. Назарової, Т. Скрипник, Г. Супрун, О. Чопік та інших науковців.

Вчені одноставно відзначають, що ефективність виховання, розвитку та навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку безпосередньо залежить від психологічної готовності батьків до виховання дітей з порушеннями розвитку та за умови тісної партнерської взаємодії із закладом освіти.

Кількість дітей з особливими освітніми потребами щороку стрімко збільшується. Відповідно, більш виразно виділяється проблема ефективності взаємодії між батьками, які виховують дитину з особливими освітніми потребами, та закладом освіти. Можливість батьків отримати необхідну кваліфіковану психологічну підтримку, допомогу та навчання основним

аспектам у виховному, навчальному, освітньому та оздоровчому процесі забезпечення належного виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Підхід до реалізації виховання дитини з особливими освітніми потребами відрізняється від виховання дітей з нормотиповим розвитком. Саме тому батьки, перш за все, повинні свідомо прийняти особливі освітні потреби власної дитини; твердо, непохитно вірити в її потенціал, усвідомлювати, що їм спільно доведеться зустрітися з багатьма труднощами, тому батьки постійно потребуватимуть ресурсності. Проблема ресурсності батьків в ході виховання дитини з особливими освітніми потребами тісно пов'язана з проблемою психологічної неготовності батьків до виховання такої дитини. Психологічна готовність батьків до виховання дитини з порушеннями розвитку є фундаментально значущим етапом, який являється істотним не лише у процесі розвитку дитини, а й в ході організації сімейного добробуту та благополуччя, а далі, суспільства в цілому.

Об'єкт дослідження – психологічна підготовка батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – цикл тренінгів з формування психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Мета дослідження – емпірично дослідити особливості психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами; розробити цикл тренінгів з психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами.
2. Провести експериментальне дослідження психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами.
3. Розробити цикл тренінгів для батьків, спрямований на формування психологічної готовності до виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Наукова новизна дослідження: - уточнено відомості про зміст та структуру психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами;

- емпірично досліджено стан психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами;

- розроблено цикл тренінгових занять з формування психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Практичне значення роботи: можливість використання тренінгових занять з формування психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами практичними психологами, вчителями-дефектологами у роботі з батьками дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної та загальної середньої освіти зі спеціальним та інклюзивним навчанням.

Апробація теми дослідження. Результати кваліфікаційної роботи аналізували на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти» 8 листопада 2024 року, м. Кам'янець-Подільський; Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» 10-11 квітня 2025 року, м. Запоріжжя; V Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти» 7 листопада 2025 року, м. Кам'янець-Подільський. Опубліковано наукову статтю: «Актуальність проблеми психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами».

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз літературних джерел;

-емпіричні: спостереження, опитувальник для батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами для визначення рівня їхньої психологічної готовності до виховання дітей з особливостями у розвитку, бесіда з педагогами, для отримання додаткової інформації, отриманої під час опитування батьків;

- статистичні: проведення кількісного та якісного аналізу результатів дослідження шляхом інтерпретації, що включала підрахунок відсоткових співвідношень та порівняння отриманих даних, а також узагальнення результатів щодо рівня психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами.

База дослідження: базою дослідження є Гуменецький заклад дошкільної освіти «Дивограй» та заклад загальної середньої освіти Гуменецький ліцей Гуменецької територіальної громади Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Респондентами були батьки вихованців Гуменецького закладу дошкільної освіти «Дивограй» та батьки учнів Гуменецького ліцею з особливими освітніми потребами для яких організовано інклюзивне освітнє середовище. Загальна кількість батьків – 23.

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 83 сторінок, з яких 55 сторінка основного тексту. Кількість використаних літературних джерел 60.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ БАТЬКІВ ДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Психологічна готовність батьків, як умова успішності сімейного виховання дітей з особливими освітніми потребами

Батьківство – це складний багатокомпонентний процес, який вимагає від батьків витривалості, вміння знаходити компроміс, вирішувати складні, неординарні ситуації, враховувати інтереси та потреби кожного члена сім'ї у разі прийняття важливих рішень, бути гнучким у своїх поглядах та принципах, критично і конструктивно мислити та бути у постійному тонусі. Батьки першочергово формують у дитини уявлення про довіру та довірливі стосунки, взаємоповагу та самоцінність, вміння розуміти свої почуття та виражати їх, емпатійні здібності та норми поведінки. Обізнаність батьків у галузі вікових особливостей розвитку та потреб дітей, сприяє здатності батьків передбачити, запобігти прояви небажаної поведінки, необміркованих дій, які нестимуть за собою негативні наслідки. І. Братусь зазначає, про можливість підготовки батьків до важливих етапів розвитку дитини шляхом дослідження та формування у них усвідомленого батьківства [9].

Науковці усіх часів досліджували та продовжують активно досліджувати актуальну проблему «батьківства», відтак даній проблематиці присвячені непоодинокі праці О. Бартків, І. Братусь, О. Безпалько, М. Буйняк, О. Смалько, С. Савченко, В. Постового, І. Зверєвої, В. Кравець, І. Кона, С. Миронової, Т. Мельничук, С. Михальської, Г. Лактіонової, Р. Овчарової, Н. Островської, О. Чопік та інших.

Навик бути батьками не є безумовним і не з'являється у людини з моменту народження, це довготривалий, трудомісткий шлях, на якому кожен із батьків вдосконалює свої батьківсько-педагогічні навички, уміння, змінює погляди на методи виховання під впливом різних життєвих, соціальних, матеріальних, вікових факторів впливу. Неможливо вдало виховувати дітей використовуючи виключно виховні прийоми орієнтовані на дітей, прикладом, двадцяти-сорока років тому, адже за час техногенного, соціо-культурного, духовного розвитку, значно змінились соціальні та суспільні, психолого-педагогічні погляди, щодо норм виховання.

Бути ж батьками дітей з особливими освітніми потребами значно складніше та більш відповідально, адже враховуючи особливості розвитку кожної дитини істотно складніше дотримуватись усіх вимог відповідального батьківства. Проблемі виховання дітей з особливими освітніми потребами присвячено чимало праць І. Білецької, М. Буйняк, О. Дмитрієвої, Н. Жилияк, А. Колупаєвої, Л. Платаш, С. Коноплянської, О. Кучер, С. Миронової, С. Михальської, О. Михайленко, І. Рудзевич, Т. Скрипник, О. Татарченко, О. Чеботарьової, О. Чопік та інших науковців.

Психологічна неготовність батьків до виховання дитини з особливими освітніми потребами – це різнобічний аспект, що включає емоційний (постійне відчуття напруги, переживання, соціальне відсторонення, тривожність та пригніченість), когнітивний (зневіра та розгубленість, хаотичність думок та дій) та поведінковий (пасивність або надмірна опіка та контроль) компоненти прояву.

Виділяючи основні причини психологічної неготовності батьків до виховання дитини з труднощами розвитку зазначаємо такі як:

- неочікуваність діагнозу – кожна сімейна пара індивідуально готується до появи дитини у сім'ї, обмірковує, мріє, фантазує, але точно не розглядає сценарій народження дитини з порушеннями розвитку; навіть сім'я, в якій уже є дитина з певними труднощами розвитку, плануючи народження ще однієї дитини, враховуючи усі ризики, оптимістично схиляється до благополучного

варіанту та максимальної ймовірності народження соматично здорової дитини;

- соціальні стереотипи – суспільно сформоване стереотипне відсторонене сприйняття дітей з особливими потребами, що зумовлює їх вимушену ізоляцію та соціальне відсторонення сім'ї;

- недостатня підтримка – відсутність належної психологічної, соціальної, міжособистісної підтримки; стереотипне ставлення до звернень до психологів, психотерапевтів, рівень інклюзивної обізнаності соціуму в країні, який перебуває на початковому рівні розвитку.

В ході прийняття батьками дитини з її особливими освітніми потребами варто звернути увагу на те, що визнання труднощів розвитку власної дитини, це перший бар'єр на шляху прийняття даного факту, який, водночас, є найбільш тривалим та виснажливим для батьків та усієї сім'ї в цілому. Адже, в першу чергу, батьки проєктують труднощі та недосконалості власних дітей на себе, що зумовлює виразний та тривалий процес заперечення, емоційного виснаження, відчуження від соціальних контактів та багато інших труднощів, які нашаровуються від того стаючи неабияким тягарем, який полягає на плечі батьків. Саме у цей період не кожна сім'я спроможна вистояти перед труднощами, тому часто такі сім'ї розпадаються. Проживання постійного стресового стану призводить до втрати віри в себе та у власні сили. Усі вищезазначені аспекти мають чималий вплив на розвиток, виховання і корекцію розвитку та забезпечення особливих потреб, у тому числі особливих освітніх потреб, дитини. У такому контексті проблема психологічної готовності батьків до виховання дитини з особливими освітніми потребами набуває надмірної вагомості. В зв'язку зі змінами внесеними до класифікатора діагнозів та порушень, наслідками екологічної кризи, розвитку медичної галузі, що дає змогу зберігати вагітність жінки на ранніх термінах, підвищення середнього віку материнства та батьківства протягом останніх десятиліть, що також являється одним із факторів збільшення кількості дітей раннього та дошкільного віку з певними категоріями порушень розвитку, такими як

дитячий аутизм, розлади спектру аутизму, олігофренія та інші, та іншими чинниками, кількість дітей з особливими освітніми потребами стрімко зростає. Як наслідок, здебільшого батьки не готові до того, що у них народилась дитина з певними психофізичними порушеннями розвитку.

Проблема психологічної готовності батьків до батьківства в цілому та виховання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, є досить актуальною у сучасному житті, що стало поштовхом до проведення численних психологічних та педагогічних досліджень. Т. Мельничук, Н. Слободяник досліджували психолого-педагогічні особливості усвідомленого батьківства у молоді. М. Буйняк, С. Миронова в результаті власних досліджень зазначають, що однією із ключових передумов якісного виховання дітей з особливими освітніми потребами є сукупність емоційно-мотиваційної та когнітивної складових, що дають змогу сформувати у батьків адекватне ставлення та сприйняття їх дитини з наявними у неї порушеннями розвитку [7].

Над проблемою забезпечення допомогою сімей, у яких виховуються діти з особливими освітніми потребами працює чимало науковців, адже це досить актуальна проблема сьогодення, яка стає поштовхом до розвитку інклюзивної та спеціальної освіти, відтак і до проведення різного виду психолого-педагогічних досліджень спрямованих на вирішення даної проблеми, підґрунтям для чого є дослідження, які дають можливість аналізувати готовність батьків до батьківства загалом, над якими працювали науковці О. Смалько та О. Бартків у статті «Сутнісні характеристики відповідальності у батьківстві» зазначають, що відповідальність розглядається як базова, фундаментальна особистісна характеристика, яка пов'язана із внутрішніми передумовами, а саме внутрішнім діалогом, переживаннями, моральним вибором, мотиваційним обґрунтуванням життєдіяльності [3]. І. Трубавіна, в свою чергу, зазначає, що кожна сім'я проходить певні етапи розвитку, що мають визначені завдання і проблеми життєдіяльності, які їй потрібно навчитися вирішувати. Тому батьки мають знати про кризи, що їх очікують у зв'язку з появою дітей, сімейним життям і вихованням на кожному етапі;

володіти життєвими вміннями та батьківською компетентністю для успішного подолання криз розвитку, криз дитячого віку і сімейних труднощів [3]. Н. Островська у статті «Усвідомлене батьківство молоді як основа гармонійного розвитку дитини у сім'ї» зазначає про те, що «усвідомлене батьківство» - неможливо виміряти певними мірками чи критеріями, це усвідомлений внутрішній стан особи, який передбачає свідоме сприйняття відповідальності на усіх етапах батьківства починаючи із зачаття та продовжуючи періодом виношування дитини, її народження, далі виховання та розвиток, забезпечення базових потреб дитини відповідно до її вікових потреб та індивідуальних особливостей [8]. У цьому ж контексті варто відзначити, що батьківство є правовою складовою, про це йдеться у пункті 2 статті 150 III розділу Сімейного кодексу України, щодо зобов'язання батьків піклуватись про стан здоров'я дитини, її всебічний розвиток [13].

В результаті досліджень проблеми підготовки батьків до виховання дітей з труднощами розвитку вчені М. Буйняк та С. Миронова виділили такі причини неготовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з інтелектуальними порушеннями:

- необізнаність батьків щодо методів сімейного виховання дітей;
- недостатня обізнаність батьків в галузі особливих освітніх потреб їх дитини;
- низький рівень мотивації батьків до збагачення власної обізнаності щодо специфіки розвитку дітей з певними особливими потребами;
- неготовність батьків до тісної співпраці з фахівцями;
- потреба батьків у психологічній підтримці [5; 7].

Зауважимо, що задоволення потреби у психологічній підтримці батьків є фундаментальним в ході формування у батьків готовності до виховання їхньої дитини та прийняття її особливих освітніх потреб. Як зазначає вчена М. Буйняк, саме ставлення батьків до їхньої дитини відіграє визначну роль у психологічній готовності батьків до виховання дитини з наявними у неї

порушеннями розвитку. Відтак вчена виділяє такі варіанти батьківського ставлення:

- заперечення – батьки не визнають жодних порушень розвитку дитини виховуючи її за моделлю виховання та вимог наближено до орієнтирів нормотипової дитини відповідного віку;

- приховане заперечення – сприйняття батьками порушень дитини як ганебність, яке намагаються приховати за показовою надмірною опікою та турботою;

- відкрите заперечення – усвідомлено виражають негативні почуття щодо власної дитини водночас звинувачуючи інших у першопричині виникнення даних відхилень розвитку, а саме медиків, педагогів, суспільство;

- гіперопіка (надмірна опіка) – надмірний прояв жалю до власної дитини, що виражається надтурботою, проявами превентивного захисту, що, в свою чергу, унеможливує забезпечення належного розвитку для дитини;

- прийняття дитини – адекватне сприйняття батьками особливих потреб дитини; батьки не шукають винуватих та здатні об'єктивно оцінити потреби власної дитини з метою забезпечення необхідного розвитку відповідно індивідуальних можливостей дитини; це єдиний конструктивний варіант побудови сімейно-виховної моделі взаємодії батьків з дитиною з особливими освітніми потребами [4; 5].

Відзначимо, науково доведено, що прийняття батьками їхньої дитини з наявними труднощами розвитку позитивно відображається на психоемоційному стані самих батьків, що зумовлює подальший динамічний розвиток дітей в межах їх індивідуальних можливостей мінімізуючи ймовірність виникнення криз, пов'язаних із наявними труднощами розвитку дитини у даній сім'ї, що підтверджують у своїх працях вчені О. Михайленко, О. Кучер та інші.

Опираючись на дослідження вчених, розуміємо, що прийняття батьками своєї дитини з наявними у неї особливостями розвитку це тривалий, багатоаспектний процес, який потребує витривалості, здатності критично

мислити, емоційної зрілості та внутрішніх ресурсів. Він передбачає поетапне переосмислення власних очікувань та сподівань, прийняття нових життєвих реалій та формування позитивного ставлення до дитини опираючись на її сильні сторони. Основну роль у цьому процесі відіграє підтримка з боку рідних, фахівців, соціуму, адже саме підтримка допомагає батькам подолати труднощі прийняття дитини та її особливостей розвитку та сприятиме забезпеченню всебічного розвитку дитини, спонукатиме батьків до усвідомленої відповідальності за розвиток їхньої дитини.

Наковці С. Миронова, О. Чопік та інші глибоко досліджували проблему взаємодії та ставлення батьків до своєї дитини з наявними у неї порушеннями розвитку. С. Миронова акцентує увагу на тому, що батьківське ставлення до дитини з особливими освітніми потребами формується не лише на психологічному, а й на соціальному рівнях. Ставлення батьків до своєї дитини з наявними у неї порушеннями розвитку залежить від соціального середовища, яке оточує сім'ю (родина, заклад освіти, підтримка з боку педагогів та фахівців). Вчена зазначає, що батьки мають схильність до коливань між оптимістичним настроєм та побоюваннями щодо якості забезпечення освітніх послуг для дитини. Водночас С. Миронова підтримує ідею активного партнерства батьків із закладом освіти, фахівцями, що позитивно відображається на ефективності розвитку та корекції дітей з особливими освітніми потребами.

Батьки, які виховують дитину з особливими освітніми потребами, у тому числі дитину з інвалідністю, докладають чимало зусиль для забезпечення максимально можливого розвитку для своїх дітей. Це відображається на їх психоемоційному стані та може провокувати емоційне вигорання батьків, що у свою чергу значно знижує рівень психологічної готовності до виховання дітей з порушеннями у розвитку.

Проблема емоційного вигорання батьків в контексті психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами досліджена у працях В. Бойко, Н. Водоп'янової, Т. Зайчикової, Л. Карамушко,

Н. Левицької, С. Максименка, К. Маслач, М. Смуль та інших. Українські науковці І. Брецько, Н. Гаєвська, І. Грицюк, З. Крижановська, М. Химко, розглядали окремі аспекти емоційного вигорання матерів, які виховують дітей з особливими освітніми потребами та дітей з інвалідністю. Вперше синдром емоційного вигорання розглядали як синдром психічного та/або фізичного виснаження пов'язаного з постійним піклуванням, турботою та забезпеченням максимально можливого догляду за дитиною з порушеннями у розвитку.

М. Химко зазначає, що виховання дитини з особливими освітніми потребами, опіка над нею викликає відчуття ізоляції, усамітнення та марно витрачених сил, які не увінчались очікуваним результатом у розвитку дитини, що знижує рівень віри у власні сили та провокує втрату сенсу. Вчена стверджує, що до такого стану призводить ряд супутніх обставин, таких як брак можливостей для відпочинку, відсутність допомоги зі сторони інших членів сім'ї, недостатня компетентність педагогів, фахівців, які не можуть повноцінно забезпечити психолого-педагогічну підтримку, цим самим запобігти проявам емоційного вигорання [48; С. 349.]

Опрацювавши наукову літературу нами було виділено три основні категорії ставлення батьків до своїх дітей з наявними у них порушеннями у розвитку: позитивні ставлення, нейтральні (пограничні) та негативні. Які в свою чергу поділяються на наступні варіанти:

Позитивні:

-повне прийняття батьками дитини з її порушеннями у розвитку, що позитивно відображається на ставленні до неї; у такій сім'ї дитина отримує належну їй увагу, турботу та любов; забезпечена необхідним (максимально можливим) освітнім та розвивальним простором компонентом; у дитини організований простір для дозвілля з урахуванням її індивідуальних потреб характерних для особливостей розвитку (куточок усамітнення, сенсорні іграшки, розвивальний, дидактичний матеріал для занять удома, тощо);

-розуміння та підтримка близьких: усі члени сім'ї активно допомагають дитині долати труднощі, які можуть виникати у ході розвитку, навчання,

виховання та/або формування побутово-соціальних навиків, що може вимагати адаптації раніше сформованого способу життя кожного члена сім'ї; дитина забезпечена максимально можливими розвитком, емоційною підтримкою та опорою;

-терпіння та розуміння, що супроводжується адаптацією простору (освітнього, виховного, розвивального, розважального) для максимально можливого динамічного розвитку дитини не акцентовано на темпи досягнення нею очікуваного/бажаного результату у розвитку;

-оптимістично-усвідомлене ставлення, яке передбачає активну участь у розвивально-освітньому процесі шляхом пошуків нових ресурсів для розвитку (методів, фахівців, закладів, які надають позаосвітній розвиток дітей з порушеннями у розвитку).

Опосередковані:

-епізодична підтримка, яка проявляється у забезпеченні розвитку дитини проте не дотримуючись характерної систематичності;

-часткове прийняття дитини та її особливих освітніх потреб, що виражається у прийнятті батьками своєї дитини та її індивідуальних можливостей періодично порівнюючи її з однолітками зневірюючись у її спроможностях;

-обмежене прийняття: характерними особливостями такого варіанту прийняття батьками своєї дитини з її порушеннями у розвитку є бажання співпрацювати із закладом освіти, педагогами та фахівцями, паралельно потребуючи психологічної та педагогічної підтримки шляхом нагадування про заняття, виконання завдання, акцентуючи увагу на досягненнях дитини з метою підвищення мотивації батьків до подальшої спільності.

Негативні:

-надмірна критика дитини з постійними зауваженнями, невдоволенням щодо проявів її особливостей характерних для порушень розвитку, провокуючи більш виразні прояви;

-надмірна опіка або гіперопіка, яка заважає дитині розвиватись, гальмує розвиток та процес здобуття навиків самостійності;

-уникання батьками дитини, ігнорування її особливих потреб, що унеможлиблює забезпечення належного (максимально можливого) розвитку дитині;

-повне неприйняття дитини з її порушеннями у розвитку: батьки акцентують увагу на недоліках дитини, не вбачають шляхів та сенсів для забезпечення розвитку та виховання своєї дитини; знецінюють та заперечують її сильні сторони, таким чином позбавляючи будь-яких шансів на успіх.

Отож, опрацювавши наукові літературні джерела нам вдалось сформувавши структуру психологічної готовності батьків до сімейного виховання дітей з особливими освітніми потребами, що включає:

- мотиваційний компонент – усвідомлене бажання батьків допомагати своїй дитині розуміючи її особливості розвитку, маючи на меті спільно досягнути максимально можливих індивідуальних результатів у розвитку; внутрішня готовність до довготривалого процесу розвитку та знижених результатів розвитку відносно бажаних;
- когнітивний компонент включає знання батьків щодо особливостей розвитку та потреб їхніх дітей для можливості забезпечення максимально можливого розвитку з урахуванням індивідуальних можливостей дітей; когнітивний компонент є інтелектуальним підґрунтям для можливості побудови правильних стратегій, конструктивних взаємодій із закладом освіти, педагогами та фахівцями;
- діяльнісний компонент базується на практичних навичках батьків прийомів виховання дітей у сім'ї та умінні реалізовувати їх в дії адаптовуючи та/або модифікуючи під потреби дитини відповідно до її індивідуальних можливостей та особливостей розвитку;
- особистісний компонент визначає якості батьківсько-педагогічних здібностей батьків, оптимістичність, емпатію та толерантність до своєї дитини та її особливих освітніх та індивідуальних потреб.

1.2. Вплив психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами на стан їхньої взаємодії із закладом освіти

Згідно статистичних даних, які розміщені на сайті МОН, протягом останніх п'яти років кількість дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти стрімко зростає - майже удвічі [20], що актуалізує проблему розвитку інклюзивної освіти у закладах дошкільної та загальної середньої освіти шляхом забезпечення закладів кваліфікованими фахівцями, збагачення матеріально-технічних умов освітнього процесу, забезпечення якісного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, який неможливо забезпечити без тісної партнерської взаємодії між закладом освіти та батьками. Останні, в свою чергу, не завжди готові до такої співпраці та потребують додаткової підтримки забезпеченої шляхом толерування з боку закладу освіти, психологічної підтримки та повноцінної залученості до участі у роботі команди психолого-педагогічного супроводу, задля цілісної підтримки дитини та з метою досягнення нею максимально можливого динамічного розвитку з урахуванням її індивідуальних особливостей. Проблематика інклюзивної освіти в галузі партнерської взаємодії між батьками та закладом освіти була та залишається актуальною та дослідницько-цікавою для науковців усіх часів. Над даною проблематикою працювали та продовжують працювати вчені Н. Бирко, В. Бондар, М. Буйняк, О. Варецька, О. Гаяш, І. Денищук, Н. Жилияк, А. Колупаєва, Р. Криваковська, С. Миронова, С. Михальська, Г. Супрун, О. Чопік та інші.

Ефективне функціонування інклюзивної освіти неможливе без тісної співпраці закладу освіти з батьками. В зону відповідальності закладу освіти покладено, окрім розвитку та корекції дитини, забезпечення підтримки (методичної, освітньої та психологічної) батькам. Формування якісної

спільнодії, дотримання обумовлених методів взаємодії з дитиною – запорука ефективності розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Проблема недостатньої обізнаності батьків стосовно організації інклюзивного освітнього середовища залишається однією із ключових. Досить часто недостатня обізнаність є причиною виникнення тривожності, недовіри, відсторонення щодо участі в інклюзивному освітньому середовищі. Тому невід'ємним зобов'язанням закладу освіти залишається систематичне інформування, проведення просвітницької роботи серед усіх батьків закладу, різного виду заходів, таких як: семінари, практикуми, тренінги, індивідуальні та групові тематичні бесіди, круглі столи із залученням вузьких спеціалістів: вчителів-логопедів, вчителів-дефектологів (олігофренопедагогів), вчителів-реабілітологів, практичних психологів, спеціалістів інклюзивно-ресурсних центрів, інших батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами та можуть поділитись власним практичним досвідом, таким чином формуючи доброзичливі, відкриті, довірливі стосунки. Забезпечення закладом освіти батькам відчуття підтримки, розуміння, готовості допомогти, навчити та спільно взаємодіяти з дитиною з метою досягнення поставлених цілей – є рушійним мотиватором, який сприяє можливості подолати чи не усі існуючі бар'єри.

На думку О.Гаяш, з якою погоджуємось, одними з найефективніших форм взаємодії закладу освіти з батьками, які виховують дитину з особливими освітніми потребами, є індивідуальні консультативні бесіди, під час яких батьки виконуючи ігрові інструкції мають змогу тимчасово спробувати себе у ролі дітей, таким чином відчути на собі труднощі в ході виконання завдань та вправ; групові практикуми, під час яких батьки набувають практичних навичок навчання дітей елементарним базовим навикам; круглі-столи із залученням батьків та фахівців, під час проведення яких можливі зміни поглядів на труднощі, які виникають в процесі виховання дитини з особливими освітніми потребами та розширюються уявлення щодо методів та підходів виховання дітей з труднощами психофізичного розвитку [22]. Цілком

згідні з вченою О. Гаяш у тому, що батьки повинні брати рівноправно активну участь у виконанні індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами, що включає дотримання режиму дня, щоденне виконання завдань, у тому числі і домашніх завдань педагогів спрямованих на закріплення набутих знань та здобутих навиків [22; 29].

Джой Енштейн, професорка соціології університету Джона Хопкінса однією із перших науковців досліджувала прагматичні аспекти взаємодії батьків та закладу освіти в результаті чого дійшла висновку – якість освіти прямо залежна від якості співпраці закладі освіти з батьками «батьківство: сім'ї мають забезпечувати здоров'я та безпеку дітей, створювати вдома середовище, що заохочує до навчання; школи ж повинні забезпечувати сім'ї навчанням та інформацією, щоб допомогти зрозуміти своїх дітей та сприяти їхньому розвитку; спілкування: школи мають бути підзвітними родинам і надавати їм інформацію про процес у школі та успішність учнів; засоби спілкування мають відповідати культурним особливостям батьків; волонтерство: батьки можуть зробити значний внесок у середовище та функції школи; навчання вдома: батьки можуть допомагати своїм дітям у діяльності, пов'язаній зі школою, за методичної підтримки вчителів; постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і школою; сприйняття батьків школою, а школи батьками, як партнерів» [15; С. 32-33]

Вважаємо, що якісно налагоджена співпраця між закладом освіти та батьками, які виховують дитину з особливими освітніми потребами, з безперевним взаємоспілкуванням, слугуватиме запорукою успішної адаптації дитини з закладі освіти та соціумі; виховання у неї соціальних, комунікативних навичок; екологічного процесу перебування дитини у закладі освіти; вільного спілкування між батьками та педагогами (іншими членами команди психолого-педагогічного супроводу), даючи змогу більш вільно та відкрито, без труднощів інформувати одні одних щодо характерних змін у поведінці дитини, відповідно до різних життєвих обставин, пов'язаних зі

зміною клімату, медичного (медикаментозного) супроводу, вікових (природних гормональних) змін у фізіологічному розвитку дитини та ін.

Труднощі психологічного мікроклімату сімей, які виховують дитину/дітей з особливими потребами істотно відрізняються від тих, у яких виховуються нормотипові діти. Виховання та розвиток дітей з наявними порушеннями розвитку вимагають від сім'ї виразно більше ресурсів: духовного потенціалу, матеріальних можливостей, фінансового забезпечення, фізичних сил. Острах осуду, критики зі сторони родичів та соціуму пов'язаними з особливостями розвитку дитини, є пагубним та психологічно пригнічуваним для батьків, що провокує виразність проявів відсторонення, закритості батьків від раніше звичних контактів та комунікацій.

Ще у далекому ХХ столітті термін «прийняття» у контексті дитячо-батьківських стосунків ввів відомий науковець, один із засновників гуманістичної психології, психотерапевт Карл Роджерс.

Ми погоджуємось з висновками досліджень науковців, які стверджують, що до проблем, які виникають у батьків, котрі виховують дитину з порушеннями розвитку, належать матеріальні труднощі, наступною є проблема відпочинку, адже, як зазначали раніше, діти з труднощами розвитку, переважно, потребують цілодобової підтримки (повної або часткової), також однією з вагомих переважних проблем є відсутність можливості у батьків займатись цікавою діяльністю, відвідувати бажану (відповідну до профільної освіти) роботу, саморозвиватись, що посилює усі раніше згадувані процеси гнічення психоемоційного стану батьків. Також однією зі значущих проблем, на якій акцентують увагу автори та з якою погоджуємось, виділяють потребу у соціальній реабілітації батьків, як спосіб врегулювання сімейних взаємин та налагодження соціальних комунікацій з близьким та широким оточенням [34].

Враховуючи те, що досвід останніх шести років збагатився новими навиками освітньої взаємодії з дітьми, йдеться про дистанційну взаємодію в освітньому процесі, у тому числі і з дітьми з особливими освітніми потребами, це, значною мірою, ускладнює повноцінну комунікацію між закладом освіти

та батьками. Проте організація дистанційного освітнього процесі невід'ємно передбачає тісну співпрацю з батьками, що включає навчання методам подачі освітнього матеріалу за умов відсутності можливості дитини перебувати в освітньому закладі. Погоджуємось із вченими М. Буйняк та І. Рудзевич щодо потреби замученості батьків до заходів, спрямованих на обмін думками та досвідом серед інших батьків, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку, тренінгів, спільних обговорень актуальних питань, навчання батьків прийомам виховання та розвитку дітей в поза освітньому просторі [2; С. 139-140].

Сходимось в думці з підсумками аналізу дослідження вчених М. Буйняк та І. Рудзевич щодо недостатнього рівня готовності батьків до взаємодії з педагогами, закладами освіти та фахівцями психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивного освітнього середовища, як один із аспектів неготовності до виховання дітей з наявними труднощами розвитку. Така статистика, вочевидь, є наслідком низького рівня усвідомленості батьками себе рівноправними учасниками команди психолого-педагогічного супроводу дитини в умовах інклюзивного освітнього середовища; низький рівень довіри батьків до фахівців, інших членів команди психолого-педагогічного супроводу в тому числі корекційних педагогів, що супроводжується недотриманням рекомендацій фахівців; перекладання відповідальності за освіту та розвиток дитини на фахівців та корекційних педагогів закладу; недостатня інформованість батьків про особливості розвитку та корекції дітей з труднощам психофізичного розвитку наявними саме у їхніх дітей [30]; низька обізнаність батьків щодо засад інклюзивної освіти; що є перспективним напрямком для розробки та апробації нових методик направлених на підвищення рівня готовності батьків до виховання та соціалізації дітей з особливими потребами [2; С. 140].

Отже, в результаті проведення поглибленого теоретичного вивчення літературних джерел науковців, які присвятили свої праці дослідженню проблематики батьківства та виховання дітей з особливими освітніми

потребами, ми дійшли висновків, що батьки/сім'ї, у яких зростають діти з порушеннями розвитку це особливо вразлива категорія сімей, яка потребує допомоги та підтримки у різних сферах (психологічній, педагогічній, фінансово-матеріальній, фізичній, медичній та ін.). Вимоги до батьківських психолого-педагогічних якостей переважають над емоційно-ресурсними можливостями багатьох із них. Саме тому проблема розвитку, виховання, корекції та навчання дітей з порушеннями розвитку набуває суспільного характеру та потребує участі, толерантного сприйняття, розуміння та підтримки з боку кожного. Адже народження дитини з певними особливостями розвитку, враховуючи медично-лабораторні можливості сучасності, можливо передбачити та/або запобігти вкрай зрідка.

Тому психологічна готовність батьків до виховання дитини з особливими освітніми потребами та якісна співпраця із закладом освіти є ключовим чинником ефективного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТВОНОСТІ БАТЬКІВ ДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Організація та вибірка емпіричного дослідження

Метою нашого емпіричного дослідження було визначення стану психологічної готовності батьків до виховання дітей з певними порушеннями розвитку, що супроводжується необхідністю у забезпеченні їм необхідних освітніх потреб. Враховуючи те, що батьки є повноцінними, незамінними учасниками освітньо-розвиткового процесу дітей з порушеннями розвитку, вони повинні володіти базовими психолого-педагогічними навиками, які зможуть забезпечити належний догляд, навчання та розвиток їхніх дітей з урахуванням характерних особливостей порушень та зважаючи на індивідуальні можливості їхньої дитини.

Для реалізації поставленої нами мети емпіричного дослідження, було проведено ряд заходів спрямованих на отримання достовірних даних у результаті.

Відтак наша діяльність була розподілена на наступні етапи:

Таблиця 2.1.

Етапи проведення емпіричного дослідження

Етап	Завдання	Метод виконання завдання
Організаційно-підготовчий	Ознайомлення з організацією діяльності інклюзивного освітнього середовища закладів освіти, в яких організовано інклюзивне освітнє середовище для дітей з особливими освітніми потребами.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ знайомство ✓ спостереження ✓ підготовка до проведення опитування

Продовження таблиці 2.1.

	Організаційно спрямовані бесіди з педагогами, які взаємодіють з батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами	
Діагностичний	Проведено онлайн-опитування серед досліджуваних	✓ Опитування батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами ✓ Бесіда з педагогами
Аналітичний	Аналіз даних отриманих в результаті проведення дослідження	Математично-статистичний метод відсоткового розподілу отриманих відповідей

На організаційно-підготовчому етапі відбулось знайомство з діяльністю закладу загальної середньої освіти Гуменецьким ліцеєм та Гуменецьким закладом дошкільної освіти «Дивограй», які підпорядковуються Відділу освіти, культури, спорту і туризму Гуменецької сільської ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, що розташовані у селі Гуменці та налічують у своїх закладах 17 та 4 дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у 2-11 класах та двох різновікових інклюзивних групах молодшо-середнього та середньо-старшого дошкільного віку, відповідно, з наявними труднощами психофізичного розвитку 2, 3 та 4 рівнів підтримки у тому числі дітей з інтелектуальними порушеннями різного ступеню важкості. Було проведено бесіди з керівниками та педагогами закладів освіти з метою збору інформації ґрунтованої на їхньому досвіді взаємодій з батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, щодо готовності батьків до виховання дітей з наявними труднощами розвитку. Керівники та педагоги практично одноголосно відзначили те, що відкритість, щирість, готовність докладати необхідних зусиль з метою ефективного розвитку дітей – є фундаментальними аспектами, які формують міцне підґрунтя для вибудови якісної стратегії виховання, навчання та розвитку дітей з порушеннями та особливими потребами, які, в свою чергу, базуються на психологічній

готовності батьків до виховання дітей з труднощами психофізичного розвитку.

Психологічна готовність батьків до виховання дитини є важливим аспектом, що включає готовність зустрітись із труднощами, які виникають в період від народження дитини до її повноліття, а саме труднощами вікових криз та труднощами психофізичного розвитку. Поняття «труднощів психофізичного розвитку» охоплює чималий діапазон, проте не усі батьки однаково сприймають подібну інформацію та спроможні в короткі терміни адекватно оцінити потреби власної дитини, адаптуватись та обрати ефективну педагогічну стратегію подальшого виховання та розвитку дитини задля збереження здорового психологічного клімату сім'ї.

Варто зазначити, що існують певні передумови до психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами, до яких належить вік батьків, на момент появи у них дітей та на момент виявлення у їхніх дітей порушень розвитку. Відтак, вважаємо, що батьки, які перебувають у відносно молодому віці сприймають виявлені порушення розвитку їхніх дітей з деякою умовною легкістю та легковажністю, що свідчить про психологічну неготовність до належного забезпечення виховання та розвитку їхніх дітей. Натомість, батьки досить свідомого віку, на момент батьківства та виявлених порушень розвитку їхніх дітей, виявляють значно вищий рівень психологічної готовності до виховання дітей з наявними труднощами розвитку.

Становлення вибірки для проведення емпіричного дослідження втілювалося відповідно до теми, зазначеної у нашій роботі. У розвідці даної теми взяли участь 23 батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, вік яких коливався, орієнтовно, від 20 до 50 років, а також 10 педагогів інклюзивних груп та класів у тому числі корекційні педагоги вчителі-дефектологи та вчитель-логопед.

На діагностичному етапі було проведено дослідження методом опитування батьків з метою формування розуміння щодо психологічної

готовності батьків до виховання дитини з особливими освітніми потребами. Для зручності опрацювання та створення умов достовірно наданих відповідей, даний опитувальник був створений за допомогою гул-форми та запропонований для проходження батькам у зручній для них час шляхом переходу за лінком, що виключило ймовірність особистісних передумов між опитуваними та опитувальником. Даний опитувальник не містив жодного із запитань, які б могли певним чином ідентифікувати когось із опитаних, що дозволяло батька не замислюватись над проблемою можливого осуду зі сторони, упередженого ставлення до їхньої дитини у закладі освіти в результаті обраної ними тієї чи іншої відповіді. Відтак опитувальник ніс у собі анонімний характер та містив 15 запитань. Особливістю даного опитувальника було те, що 13 запитань містили запропоновані варіантами відповідей на вибір, у одному з яких була можливість обрати «свій варіант» та описати власний варіант, якого не було представлено у запропонованих, та 2 відкритих запитання, відповіді на які батьки описували повністю самостійно. У передмові опитувальника було акцентовано увагу батьків на те, що в опитувальнику відсутній варіант правильної чи не правильної відповіді, будь-який варіант вважався правильним, який імпонував батькам.

Нами були проведені бесіди з педагогами інклюзивних груп закладу дошкільної освіти та класів закладу загальної середньої освіти щодо їхнього досвіду взаємодії з батьками дітей з порушеннями розвитку. Бесіди з педагогами були усними та невимушеними і не містили запитань, відповіді на які могли б порушувати конфіденційність осіб батьків та/або їхніх дітей. Переважно педагоги ділились власним практичним досвідом залучення батьків до спільнодій. Педагоги використовують у своїх роботах такі дієві методи, як консультації, розробка пам'яток для батьків дітей з особливими освітніми потребами, рекомендаціями щодо закріплення навичок, знань та умінь вдома та забезпеченням психолого-педагогічної підтримки, яка базується на формуванні, першочергово, довірливих партнерських відносинах.

Для батьків, які виховують дітей з порушеннями у розвитку нами було розроблено та проведено цикл тренінгів спрямованих на формування психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами, який складається із 6 занять, тривалістю 150 хвилин кожне.

2.2. Аналіз емпіричного дослідження психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами

Важливим аспектом було те, що в опитувальнику були запропоновані запитання з готовими варіантами відповідей на вибір опитуваного, а також відкриті запитання, які дали змогу сформувавши незалежну власну думку та висловити її у довільному форматі. У формуванні цілей, щодо отриманої інформації ми орієнтувалися на часті типові проблеми, які можуть сповільнювати процес прийняття батьками особливих потреб їхньої дитини. При формуванні змісту опитувальника ми орієнтувалися на базові аспекти, завдяки яким можливо суб'єктивно дослідити готовність опитаних батьків до виховання їхньої дитини/дітей до наявних у них труднощів розвитку, а саме:

- віковий діапазон батьківства;
- недостатня інформованість батьків про особливості розвитку своєї дитини;
- недостатнє прийняття батьками своєї дитини з наявними у неї труднощами психофізичного розвитку.

У дослідженні взяли участь 23 батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Згідно опрацьованих нами результатів проведеного опитування було отримано наступні результати:

1. Переважна більшість опитаних батьків, відповідно до наданих ними відповідей на запитання «Скільки Вам повних років?», перебувають у віковій категорії від 33 до 40 років, що становить 43,5% від усіх опитаних; 26,1% батьків, які взяли участь у нашому дослідженні віком від 26 до 32 років; 21,7%

батьків віком від 41 року і старші; решта опитаних нами батьків, а саме 8,7% віком від 20 до 25 років. (див.рис.2.1.)

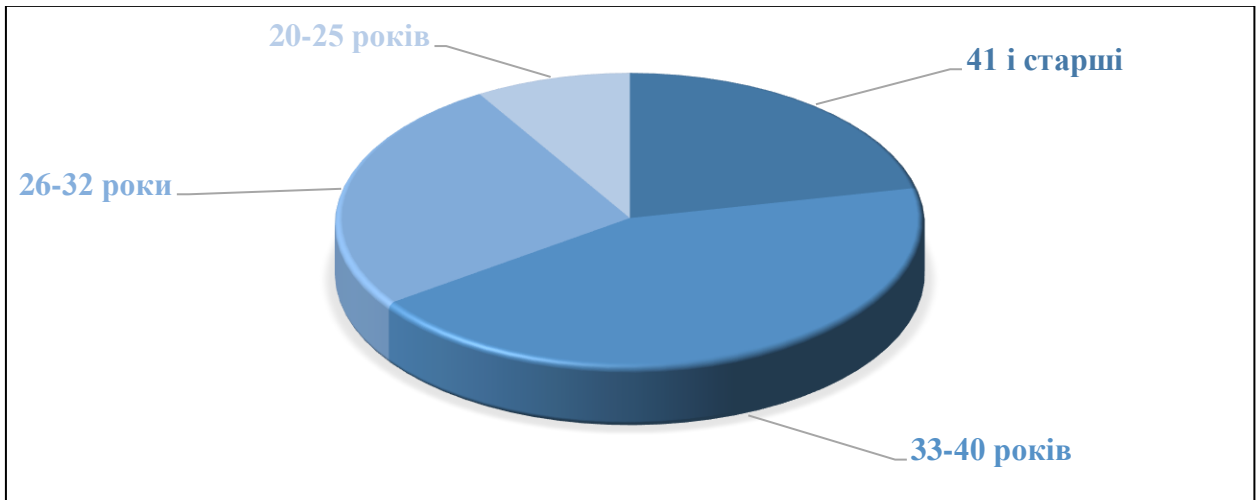

Рис. 2.1. Вік опитаних батьків

2. На запитання «Вік Вашої дитини» (на момент проведення опитування) батькам були запропоновані відповіді, на які 52,2% батьків обрали вік дитини від 6 до 10 років; 30,4% відповідей припадають на вік 10 до 14 років; 17,4% - діти віком від 2 до 6 років; і 0% відповідей – дітей до 2 років. (див. рис. 2.2.)

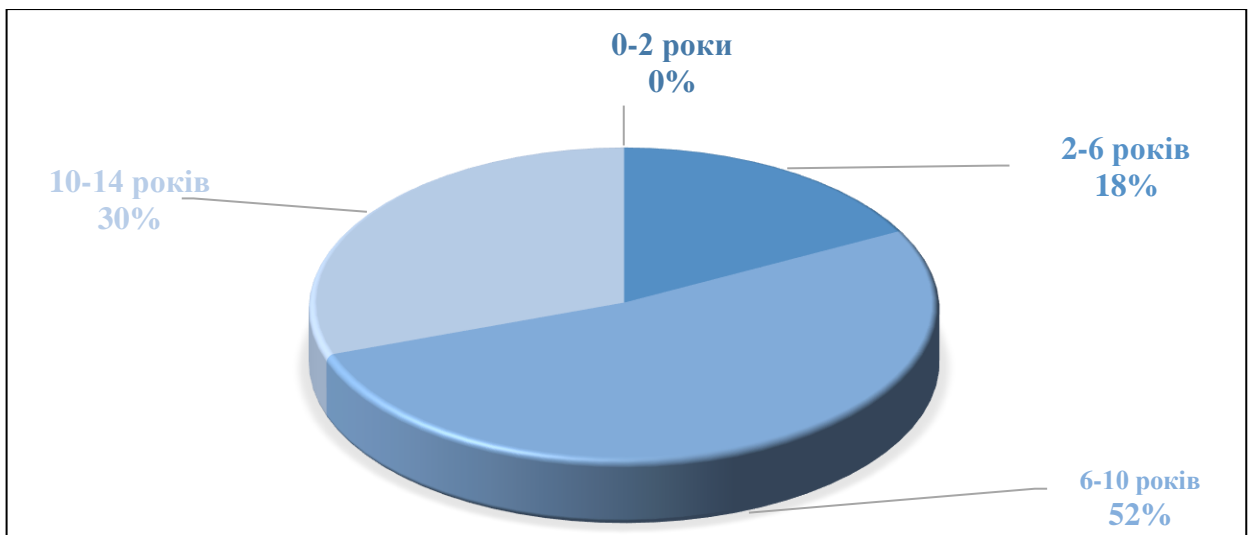

Рис. 2.2. Вік дітей на момент опитування

3. Вік дитини, на момент, коли опитані батьки дізнались про її особливі освітні потреби переважно припадав на період від 1 до 3 років, що складає 39,1% опитаних; дещо менша кількість батьків дізнались про труднощі

психофізичного розвитку їхньої дитини, коли вона була у віці від 3 до 5 років, а саме 30,4%; 26,1% опитаних шляхом тривалих спостережень, проведення різноманітних діагностик, обстежень, дійшли до виявлення особливостей розвитку їхньої дитини перебуваючи у старшому дошкільному та/або молодшому шкільному віці - старше 5 років; і всього лише 4,3% батьків дізнались про ймовірні труднощі у майбутньому розвитку їхньої дитини одразу після її народження. (див. рис. 2.3.)

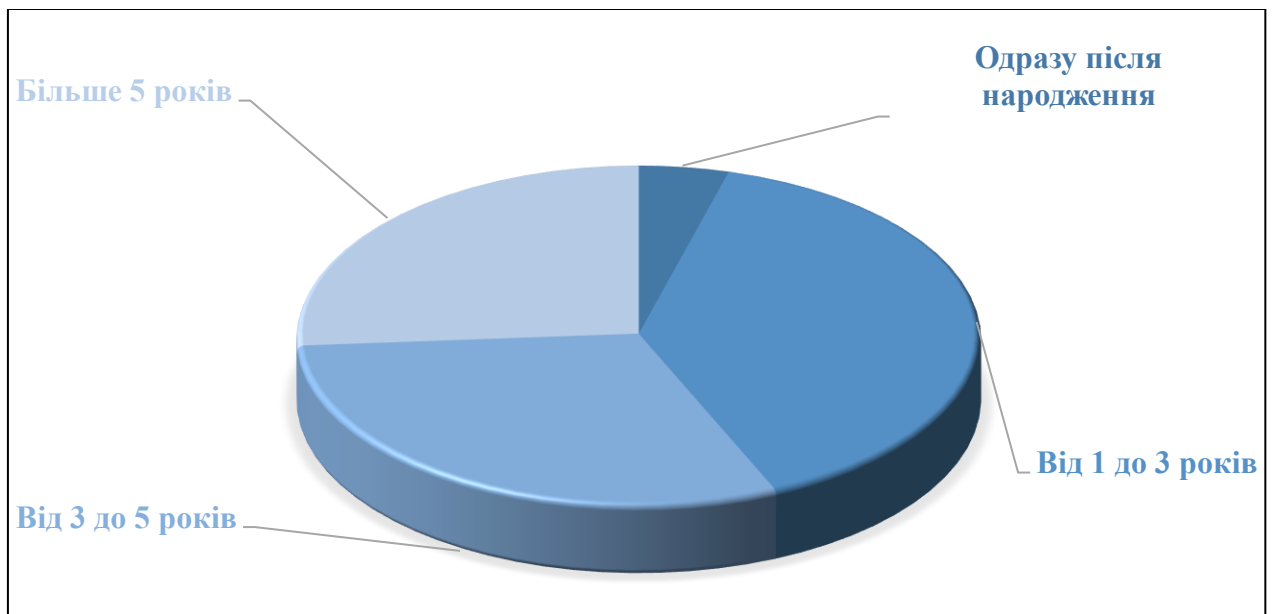

Рис. 2.3. Вік виявлення у дітей особливих освітніх потреб

4. На момент виявлення у їхніх дітей порушень розвитку, опираючись на відповіді опитаних нами батьків, переважна більшість відчувала сум та розпач, що еквівалентно 56,5% отриманих відповідей; 30,4% не відчували виразних емоцій; 4,3% відповідей припало на відчуття готовності батьків до наявності порушень розвитку їх дітей; та 8,8% розподілились між варіантами відповіді сумніву щодо вірогідності виявлених порушень у розвитку дитини, що супроводжувалось недовірою та підтвердженням спостережень батьків щодо розвитку їхньої дитини не відповідного до віку. (див. рис. 2.4.)

Рис. 2.4. Емоції батьків після повідомлення про порушення дитини

5. Станом на момент проведення опитування батьки оцінюють свій внутрішній стан переважно з позиції максимальної концентрації на допомозі та розвитку своєї дитини не акцентуючи увагу на її особливостях розвитку, що складає 82,6% відповідей; в свою чергу лише 8,7% батьків потребували багато часу на прийняття особливостей розвитку своєї дитини; 4,3% батьків визнають, що виховання дитини з порушеннями психофізичного розвитку для них це складне випробування, яке триває досі; такий же відсоток, а саме 4,3% батьків щасливі у батьківстві, яке не викликає труднощів виховання дитини з порушеннями у розвитку. Аналізуючи отримані відповіді на це запитання, вважаємо, що є необхідність у забезпеченні батьків додатковою сторонньою допомогою задля подолання труднощів на шляху підвищення рівня власної психологічної готовності до виховання дитини з порушеннями у розвитку (див. рис. 2.5.)

Рис. 2.5. Розуміння батьками сутності виховання дітей з особливими освітніми потребами

6. Питання щодо труднощів, які відчувають батьки у процесі виховання своєї дитини було відкритим, що дозволило батькам самостійно, опираючись виключно на власні почуття та відчуття описати свій фактичний стан. Відтак 30,4% батьків запевнили, що наразі не відчувають труднощів у вихованні своїх дітей. Відповіді решти 69,6% батьків були унікальними та наступними:

- «Реакції оточуючих та родичів»
- «На початку було важко адаптуватись під потреби дитини, зараз особливих труднощів вже немає, знаємо як розвивати і навчати дитину, що їй потрібно в першу чергу, намагаємось правильно розставляти пріоритети для навчання і виховання дитини. З роками плідна праця педагогів і наша принесла гарні результати в міру можливостей дитини. Єдине, що приносить смуток, на жаль, наша дитина все життя буде потребувати сторонньої допомоги, але ми радіємо любим її прогресам і досягненням»
- «Недостатня кількість спеціалістів у невеличкому селищі, відсутність розуміння з боку оточуючих»
- «Час від часу буває агресивний нічого не хоче, наприклад, завдання роботи»

- «Небажана поведінка»
- «Взаєморозуміння і комунікабельність»
- «Процес навчання»
- «Не завжди розумію, як діяти в тій чи іншій ситуації, як зарядити емоційному навантаженні дитини»
- «Труднощів, як таких не відчуваю стараюсь допомагати дитині, щоб вона відчувала себе комфортно»
- «Іноколи важко донести інформацію»
- «Іноді складно знайти правильні слова чи методи, щоб допомогти дитині подолати емоційні переживання чи труднощі в навчанні. Також відчуваю потребу в додаткових знаннях і практичних порадах щодо ефективних виховних стратегій, аби краще підтримувати розвиток дитини та формувати в неї відповідальність і самостійність»
- «Її нервові припадки»
- «Дороге фінансування реабілітації»
- «Постійна увага та терпіння»

З чого підсумовуємо про те, що батьки дітей з особливостями розвитку потребують сторонньої допомоги, підтримки, у тому числі і психологічної, прийняття соціумом їхніх дітей і сімей, як таких, які виховують дитину/дітей з порушеннями у розвитку.

7. Стосовно того чи відчувають батьки тривогу та страх за майбутнє своєї дитини 43,5% батьків переконані, що у їхньої дитини в майбутньому все буде добре у зв'язку з тим, що не вбачають надмірної виразності у особливостях розвитку їхньої дитини; натомість 34,8% відсотка переймаються тим, чи зможе їхня дитина адаптуватись у соціумі без їхньої допомоги; лише 17,4% батьків іноді замислюються про майбутнє своєї дитини/дітей; 4,3% батьків мають страх за власний стан здоров'я задля можливості забезпечення належного догляду та розвитку своєї дитини у майбутньому. (див. рис. 2.б.)

Рис. 2.6. Ставлення батьків до майбутнього своєї дитини

8. Щодо власного емоційного та фізичного стану опитані нами батьки стверджують, що почуваються впевнено, спокійно і врівноважено, таких батьків серед опитаних нами 39,1%; більше половини, а саме 56,5% батьків іноді відчують втому, але вправно дають собі раду; та лише 4,3% батьків постійно перебувають у напруженому, роздратованому стані, який свідомо оцінюють і готові до взаємодії з відповідними фахівцями для подолання даних труднощів (див. рис. 2.7.)

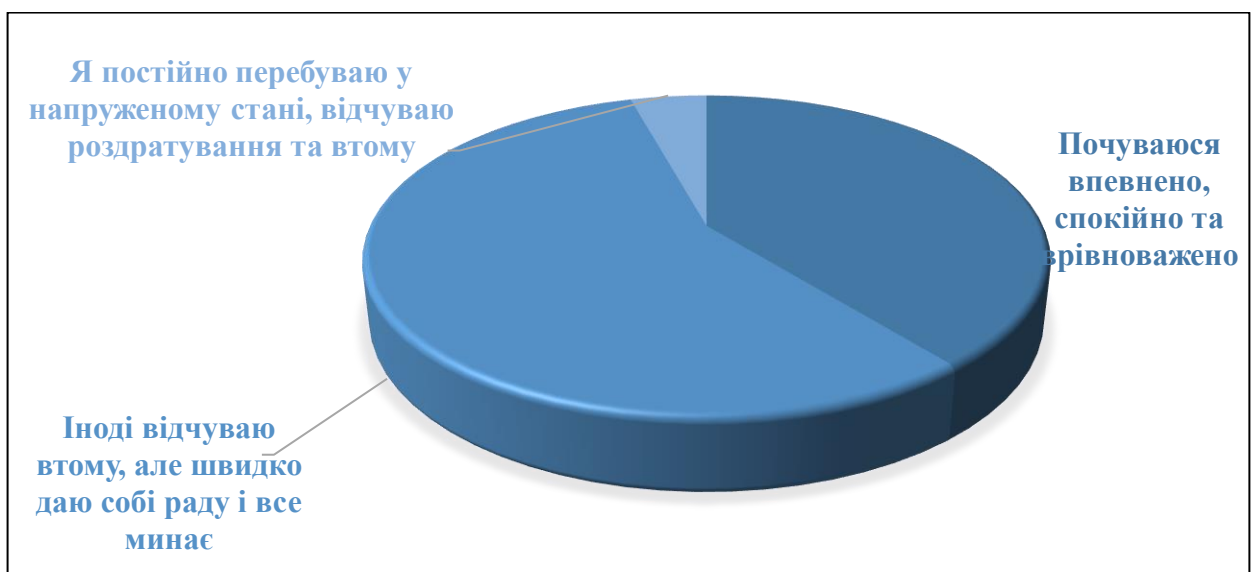

Рис. 2.7. Оцінка батьками свого емоційного стану

9. На скільки вразливий психоемоційний стан батьків до критики оточуючих, яка стосується поведінки їхніх дітей, опитані нами батьки окреслили таким чином, вагома більшість, а саме 78,3% батьків не вразливі до критики оточуючих людей (дорослих чи інших дітей), що випливає із результатів опитування; тоді як 13% батьків залишаються доволі вразливими до сторонньої думки та болісно сприймають будь-яку критику; 8,7% батьків проінформували, що відчують власну провину з приводу того, що їхня дитина є об'єктом критики та/або неприйняття соціумом (дорослими та/або дітьми в дитячо-учнівському колективі) (див. рис. 2.8.)

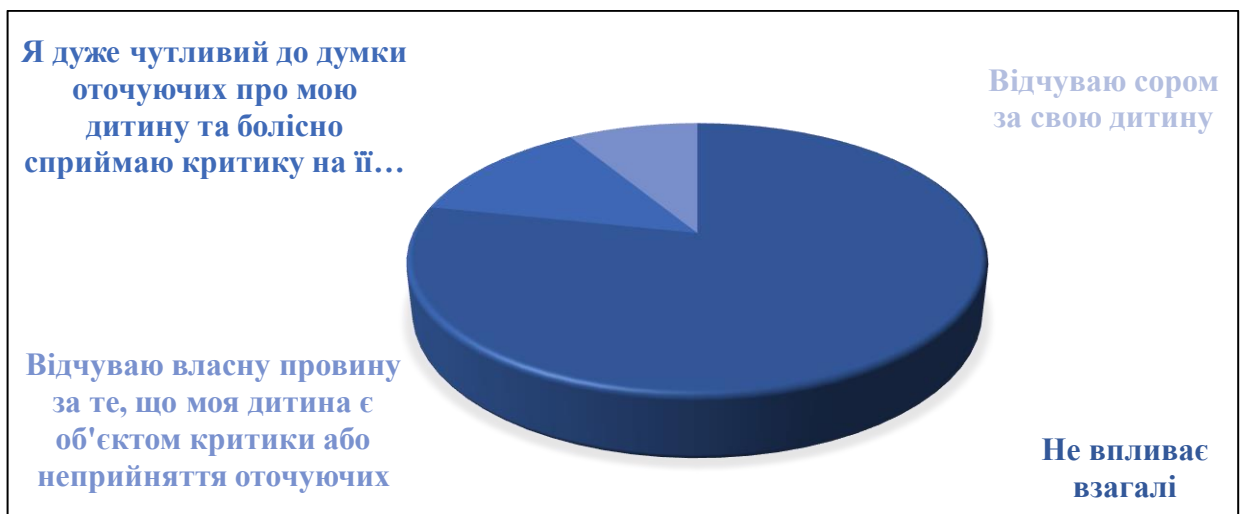

Рис. 2.8. Вплив критики оточуючих на емоційний стан батьків

10. На думку батьків, які взяли участь у дослідженні, майже половина, а саме 56,5%, переконані, що їхня дитина у майбутньому буде самостійною та повноцінно соціалізованою особистістю; проте досить значна кількість опитаних нами батьків вважають, що їхня дитина потребуватиме додаткової підтримки з боку оточуючих, що складає 39,1% від усіх опитаних; всього 4,3% батьків переконані, що їхня дитина потребуватиме постійної підтримки у побуті та соціумі зважаючи на її особливості у розвитку та індивідуальні можливості (див. рис. 2.9.)

Рис. 2.9. Думки батьків щодо майбутнього їхніх дітей

11. На питання про рівень обізнаності батьків щодо особливостей розвитку їхніх дітей 56,5% батьків дали переконливу відповідь про те, що постійно навчаються, щоб забезпечити максимально можливий розвиток для своєї дитини; третина, а саме 30,4% батьків переконані, що достатньо володіють інформацією та знаннями необхідними для забезпечення належного розвитку та виховання своїх дітей; 13% опитаних батьків свідомо визнають те, що потребують збагачення знань та навиків для забезпечення належного розвитку для своїх дітей.

Рис. 2.10. Рівень обізнаності батьків щодо особливостей розвитку їхніх дітей

12. У сучасному житті існує безліч можливостей для отримання інформації, проблемою постає її достовірність. Саме тому доволі актуальним виявилось запитання до батьків стосовно джерел отримання інформації щодо аспектів виховання та розвитку дітей з порушеннями у розвитку, на яке 43,5% батьків дали переконливу відповідь про те, що використовують лише офіційні інтернет-ресурси, навчальну та методичну літературу; 34,8% відповідаючих виключно дотримуються рекомендацій медичних фахівців та фахівців закладу освіти у якому виховується та/або навчається їхня дитина; 17,4% опитаних нами батьків віддають перевагу соцмережам, публічним дописам, статтям журналах різного походження; та 4,3% батьків надають вагомості коментарям інших батьків, які також виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Рис. 2.11. Джерела інформування щодо аспектів розвитку дітей з особливими освітніми потребами

13. Із запропонованих варіантів бажаної та потрібної підтримки, опитані нами батьки розійшлись в поглядах, відтак 52,2% батьків вбачають необхідність у додаткових консультаціях, порадах, завданнях спеціалістів, а саме логопеда, вчителя-дефектолога, психолога; дещо менший проте вагомий відсоток батьків потребує практичної (фізичної) допомоги інших членів родини у вихованні та розвитку своїх дітей, що становить 34,8%; психологічного розвантаження та ресурсності очікують 8,7% батьків від участі у групах

підтримки за принципом «рівний-рівному»; всього 4,3% батьків вбачають необхідну підтримку у матеріальному та фінансовому забезпеченні зі сторони держави/громади.

Рис. 2.12. Варіанти підтримки, якої найбільше потребують батьки

14. Щодо самооцінки рівня власної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами практично одногосно 87% батьків запевняють, що володіють достатнім рівнем; 8,7% батьків вважають, що їх рівень готовності високий; натомість 4,3% батьків визнають про низький рівень готовності до виховання дитини з особливостями розвитку; ми не отримали жодного відсотку відповідей, які б значили про повну неготовність до виховання дитини з порушеннями психофізичного розвитку.

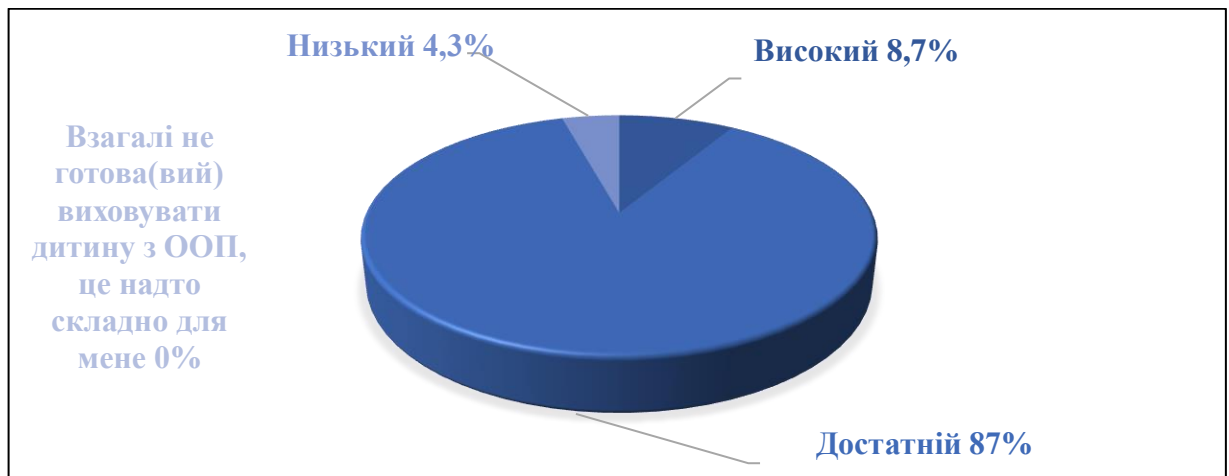

Рис. 2.13. Оцінка батьків щодо рівня їхньої готовності виховувати дітей з особливими освітніми потребами

15. Очевидно, що виховання, навчання та розвиток дітей з порушеннями у розвитку вимагає постійного збагачення знань та компетентностей. Взаємодія з дітьми з порушеннями розвитку є досить виснажливим процесом для педагогів та батьків, зокрема. Саме тому ми надали можливість батькам самостійно окреслити потреби, які сприятимуть покращенню рівня їхньої готовності до виховання дітей з особливими освітніми потребами, в результаті чого отримали такі відповіді:

- «Займатися, приділяти увагу навчання та відпочинку»
- «Покращити рівень власного здоров'я, розвиток терпіння, збагачення фізичних сил»
- «Підтримка, увага, турбота близьких»
- «Збагачення власних знань щодо особливостей своєї дитини, з метою можливості краще розуміти свою дитину»
- «Не втрачати віри у краще майбутнє своєї дитини, допомагати їй, уміти виділяти досягнення дитини та спільно радіти цьому»
- «Час»
- «Підтримка з боку держави для дітей з особливими освітніми потребами після закінчення навчальних закладів дошкільного рівня та рівня загальної середньої освіти; організація дітей, які за станом складності власних індивідуальних можливостей не матимуть змоги здобувати профільну освіту, працевлаштовуватись та самозабезпечуватись. Створення центрів для дітей, надалі і осіб з особливими потребами, для відвідування у період, коли їхні рідні працюють»
- «Систематична робота батьків з психологом»
- «Для підвищення рівня моєї готовності до виховання дитини з особливими освітніми потребами вважаю важливим поглиблювати знання з інклюзивної освіти, опановувати сучасні методики та практичні прийоми роботи з дітьми різних категорій. Також необхідною є співпраця з асистентом вчителя, психологом, логопедом, щоб створити єдиний простір підтримки для

дитини. Важливою умовою вбачаю розвиток власної терплячості, емпатії та вміння радіти навіть незначним досягненням своєї дитини. Не менш значущим є турбота про власний психологічний ресурс, адже лише відчуваючи свій внутрішній баланс, доступно ефективно допомогти дитині»

•Постійно працювати над собою і головне не зупинятися та не розчаровуватись»

Опрацювавши дані дослідження ми дійшли висновку, що незалежно від рівня порушень у розвитку дітей, усі опитані нами батьки вбачають потребу у додатковому розвитку включаючи розвиток в позаосвітньому просторі. Проте для забезпечення максимально можливого розвитку дітей, батьки також потребують постійної додаткової психологічної, фізичної та матеріальної підтримки від оточуючих включаючи вузьке та широке коло взаємодії.

Оцінюючи рівень психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами нами виділено такі рівні:

✓ Високий - високий рівень мотивації прийняття батьками дитини з її порушення; обізнаність батьків з психофізичними особливостями дітей; застосування різних методів та прийомів розв'язкової роботи в умовах сімейного виховання; готовність батьків до тісної співпраці із закладом освіти, де перебуває їхня дитина; вміння батьків виділяти успіхи своєї дитини.

✓ Середній – помірний рівень мотивації прийняття батьками порушень у розвитку дитини; батьки володіють певними методами взаємодії з дітьми, проте не завжди уміло застосовують їх на практиці; обмежуються у розв'язковій роботі з дітьми кількома прийомами не виявляючи зацікавленості до збагачення власних навиків; батьки співпрацюють із закладом освіти, проте, здебільшого, їхні дії не спрямовані до належного виконання усіх рекомендацій педагогів та фахівців, батьки не відмовляються від рекомендацій закладу освіти, проте не докладають зусиль до виконання їх у сімейному колі, покладаючи освітньо-розв'язкову складову розвитку дітей на заклад освіти, педагогів та фахівців в позаосвітньому просторі.

✓ Низький – батьки не вмотивовані до прийняття особливостей розвитку своєї дитини; обмежуються забезпеченням базових фізіологічних потреба дитини; не виявляють зацікавленість до обізнаності щодо психофізичних особливостей їхньої дитини; не зацікавлені у збагаченні методів та прийомів освітньо-розвивальної моделі сімейного виховання; батьки не вбачають перспектив у розвитку своєї дитини, виявляють зневіру, пасивність та відстороненість від взаємодії із закладом освіти, покладаючи на останній лише функцію догляду за дитиною протягом робочого дня.

Отже, дослідивши проблему психологічної готовності батьків до виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку ми дійшли висновків, що близько 50% батьків, які взяли участь у нашому дослідженні, володіють високим рівнем психологічної готовності до виховання дітей з особливими освітніми потребами, про що свідчать результати проведення якісного аналізу. Проте також досить високий показник еквівалентний 35% опитаних батьків свідчить про середній рівень психологічної готовності батьків до забезпечення належного розвитку своїм дітям. Дана категорія батьків перебуває у групі ризику переваги пасимістичних перспектив, зневіри та зниження рівня мотивації для створення максимально можливих умов для ефективного розвитку своїх дітей. Саме ця категорія батьків потребує особливої уваги зі сторони психолого-педагогічної служби закладу освіти, максимальної залученості та привернення уваги до потенціалу та успіхів їхніх дітей. Відповідно 15% опитаних нами батьків володіють низьким рівнем психологічної готовності до виховання дітей з порушеннями у розвитку. Очевидно, що ця категорія батьків залишається вкрай вразливою та потребує вагомій різнобічній сторонньої допомоги та підтримки (психологічної, фізичної, матеріально-фінансової), із активним залученням підтримки закладу освіти, психологічного супроводу сімей, як таких, які перебувають у складних життєвих обставинах спричинених вихованням дітей з порушеннями у розвитку, залученості громади до подолання даних труднощів шляхом

підвищення батьківсько-педагогічного потенціалу, рівня психологічної готовності до виховання дітей з особливими освітніми потребами.

2.3. Цикл тренінгових занять з формування психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами

Тренінг – це форма розвитку конкретних знань, умінь та навичок шляхом активного навчання з використанням інтерактивних вправ, завдань та дискусій на актуальні теми. В основі тренінгу акцентована практична діяльність, яка уникає довгих теоретичних лекцій, а ґрунтується на конкретних завданнях з використанням чітких структурних інструкції щодо виконання завдань. Метою проведення тренінгу є збагачення практичного досвіду в галузі проблематики, яка стала поштовхом до запиту посилення знань та практичних навиків у конкретній галузі.

Зміст тренінгових занять розроблений для проведення в малих групах батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами спрямований на розвиток та збагачення здібностей батьків до розуміння різних поведінкових проявів дітей зумовлених особливостями їхнього розвитку.

Місце проведення тренінгу: ресурсна кімната закладу освіти.

Мета тренінгу: підвищення розвитку особистісних ресурсів учасників для ефективного подолання труднощів виховання дітей з особливими освітніми потребами; підвищення психологічної стійкості до стресово-виснажливих ситуацій, які виникають в процесі виховання дітей з порушеннями у розвитку; збагачення навиків керування власною рівновагою в умовах життєвих викликів.

Тренінг «Формування психологічної готовності до виховання дітей з особливими освітніми потребами» розрахований на проведення у невеликих групах з 10-12 осіб. Цикл тренінгів складається з окремих занять, які проводяться з перервами тривалістю один-два дні для забезпечення можливості учасникам вдосконалити власні здобуті навички під час тренінгу на

практиці у буденному житті, виділити переваги та недоліки участі у тренінгу, сформувавши внутрішню готовність до участі у черговому занятті, опрацювати власні почуття та емоції, які були активовані під час попереднього заняття. Такий формат дозволяє уникнути емоційного перенавантаження та створити умови для більш глибокої рефлексії. Завершується кожне заняття нескладним завданням для виконання у міжсесійний період, що сприятиме закріпленню отриманих навиків під час тренінгу та підвищенню формування психологічної готовності батьків до взаємодії зі своїми дітьми.

Заняття 1

Заняття розраховане на один навчально-тренінговий день тривалістю 2 години 30 хвилин (150 хвилин).

Таблиця 2.2.

Структура заняття

20 хвилин	Вступна частина: -знайомство із ресурсною кімнатою, її осередками, функціями; -знайомство батьків між собою; -знайомство з тренером (практичним психологом, вчителем-дефектологом, олігофренопедагогом); -обговорення очікуваних результатів від участі у тренінгу
100 хвилин	Основна частина: -лекція щодо особливостей розвитку та поведінки дітей з особливими освітніми потребами; -практична частина
15 хвилин	Підведення підсумків
15 хвилин	Рефлексія

Тема заняття: «Формування усвідомлення батьками своїх сильних сторін»

Вступне слово тренера (5 хвилин)

Тренер: Вітаю! Шановні присутні учасники тренінгу!

Розпочинаємо цикл тренінгових занять з формування психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами. Усі

присутні тут сьогодні певним чином дотичні до даної проблематики. Це свідчить про актуальність теми.

Представлення тренера (прізвище, ім'я, освіта, професія, досвід роботи загальний, досвід роботи з дітьми та батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, сертифікація (за наявності).

Тренер озвучує організаційні аспекти заняття. (5 хвилин).

Метою сьогоднішнього заняття є:

- зменшення тривожності, почуття сорому, провини у батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами;
- підвищення рівня усвідомленого позитивного батьківства;
- звільнення від накопичених негативних емоцій, страхів, емоційної переваги.

Завдання тренінгу:

- формуванню психологічну готовність батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами;
- налагодити довірливі стосунки між усіма учасниками тренінгу;
- сприяти формуванню уявлення в учасників тренінгу про те, що батьківство дітей з особливими освітніми потребами має більше переваг ніж недоліків.

Таблиця 2.3.

Правила заняття

Порядковий номер	Правило
1.	Бути активними та сміливими.
2.	Уважно слухати та чути інших, даючи відчуття безпеки та розуміння.
3.	Говорити тоді, коли готові і стільки скільки готові.
4.	Не засуджуємо!
5.	Правило конфіденційності та толерантності.
6.	Правило «Стоп» (учасник може припинити участь у занятті або виконання конкретної справи, якщо відчуває таку необхідність).

Обладнання: фліпчарт або мольберт, стікери для записів, кольорові стікери із заготовками зображень, кольорові олівці, ручки, фломастери, аркуші паперу А4,

Вправа «Знайомство» (5 хвилин)

Мета: познайомити батьків між собою; сприяти налагодженню сприятливої атмосфери для проведення заняття.

Інструкція тренера: запропонувати групі обрати стікери із заготовками зображень, потім об'єднатись у малі групи по 2 особи відповідно до однакових зображень на обраних стікерах.

Завдання вправи: за визначений час познайомитись із учасником у парі дізнавшись його ім'я, улюблений колір, хоббі та одну здійснену мрію, якою учасник пишається.

Обговорення виконання вправи. Кожен із учасників представляє іншого учасника, з яким був у парі (5 хвилин)

Основна частина

Текст лекції «Особливості розвитку та поведінки дітей з особливими освітніми потребами» (20 хвилин) (додаток Б)

Мета:

Вправа «Мій батьківський шлях» (20 хвилин)

Мета: сприяти зменшенню емоційної напруги; розвивати уміння бачити не лише труднощі, а й успіхи та власні сильні сторони.

Інструкція тренера: запропонувати батькам описати їхній батьківський шлях, акцентувати увагу на тому, що читати свій опис на загал батьки не будуть, виключно за власним бажання, тому мають змогу на папері висвітлити усі емоції, які відчують під час виконання даного завдання. Під час написання опису батьки опираються на наступні запитання: «Як дізналися про порушення розвитку дітей?», «Які емоції переповнювали у той момент?», «Що було найважчим?», «Що дало змогу впоратися із емоціями?», «Як змінилось ставлення до порушень розвитку своєї дитини зараз?»

Аналіз виконання вправи «Мій батьківський шлях». Учасники висловлюють свої враження від виконання вправи за бажанням (10 хвилин).

Вправа «Моє дерево ресурсності» (20 хвилин)

Мета: підсилити мотивацію, усвідомлення самоцінності; сформулювати позитивне бачення своїх ресурсів.

Інструкція тренера: учасники отримують аркуш паперу із контурним зображенням дерева (коріння, стовбур, гілля, крона) із завданням прописати свої ресурси таким чином: коріння – це життєві основи, те що дає відчуття надійності, з чого учасники «живляться»; стовбур – сильні сторони учасника, як особистості, які формують міцність характеру та витривалість; гілля – те, що підтримує (друзі, улюблена справа, родина); крона – те, що оточує (робота, дозвілля, захоплення).

Аналіз виконання вправи «Моє дерево ресурсності». Опис свого дерева ресурсності учасниками за бажанням (10 хвилин).

Вправа «Заземлення» (10 хвилин)

Мета: формування відчуття легкості та безтурботності; посилення навичок самовідчуття та самопідтримки; активізація когнітивного та сенсорного сприйняття.

Інструкція тренера: зайняти зручне положення у кріслі, зробити повний видих, потім глибокий вдих і знову повний глибокий видих. Назвати (або записати) 5 речей, які ви бачите зеленого (синього, червоного, білого) кольору (колір варто обирати опираючись на інтер'єр приміщення, у якому проходить тренінгове заняття); назвати 4 речі/предмети до яких можна доторкнутись на відстані витягнутої руки; назвати 3 звуки, які зараз чує учасник; назвати 2 аромати/запахи, які подобаються, викликають відчуття задоволення; назвати 1 найулюбленіший смак.

Аналіз вправи «Заземлення» (10 хвилин). Учасники аналізують свій стан емоційний та фізичний стан після виконання вправи.

Підсумок (15 хвилин)

Тренер пропонує батька за бажанням висловити свої враження від зустрічі, запропонувати бажані теми для теоретичної частини наступних занять.

Рефлексія (15 хвилин)

Для проведення рефлексії тренер пропонує бажаним батькам по черзі пересісти на м'який стілець-мішок в середині кола учасників, зайняти зручне положення тіла, заплющити очі, розслабитись і назвати те, що під час заняття дало відчуття полегшення (прослуховування певного акценту лекції, виконання вправи, висловлювання когось із учасників, тощо)

Домашнє завдання: до наступного заняття зробити три прості доступні речі, які приносять задоволення учаснику (випити смачної кави, з'їсти улюблену цукерку або страву, переглянути улюблений фільм, прогулятись улюбленим місцем міста (села) – парк, прогулянка біля водойми, у лісі тощо).

Аналіз результату проведення заняття. Заняття проведене у запланований час з дотриманням таймінгу. На занятті було 8 присутніх батьків, які виховують дітей з особливим освітніми потребами.

На початку заняття прослідковувалась напруженість та скептицизм у поведінці та висловлюваннях учасників, присутні були скупими на висловлювання, більше слухали, ніж говорили. Під час виконання вправи «Знайомство» учасники тренінгу виключно уточнювали інформацію за запитом тренера. Під час прослуховування лекції емоції присутніх батьків ставали більш виразними, про що свідчили жести (схвальне похитування голови, вільніша зміна положення тіла, мімічні прояви), короткі висловлювання («так і є», «у моєї дитини також є такі прояви» та інші). Виконання вправи «Мій батьківський шлях» провокувало прояв різних емоцій, які виражались посмішками та блиском сліз у очах учасників. Вправа «Моє дерево ресурсності» сприяла збагаченню впевненості та вір у власні сили, що підтвердили коментарі учасників під час проведення аналізу виконання вправи. Після виконання вправа «Заземлення» емоційність групи

нормалізувалась, учасники виражали спокій та легкість, що озвучили під час підведення підсумків заняття.

Скептизм та настороженість, які були присутні перед початком заняття, не спостерігались, що підтверджують запитання учасників про час та дату наступної зустрічі.

Заняття 2

Заняття розраховане на один навчально-тренінговий день тривалістю 2 години 30 хвилин (150 хвилин).

Структура заняття відповідає структурі відображеній у Таблиці 2.2. (дивитись таблицю 2.2.)

Тема заняття: «Формування позитивного сприйняття батьками своєї дитини з її особливими освітніми потребами»

Вступне слово тренера (5 хвилин)

Тренер: Вітаю! Шановні присутні!

Продовжуємо цикл тренінгових занять з формування психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Представлення тренера за наявності у групі нових учасників (прізвище, ім'я, освіта, професія, досвід роботи загальний, досвід роботи з дітьми та батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, сертифікація (за наявності)).

Тренер озвучує організаційні аспекти та тему заняття (5 хвилин).

Метою сьогоднішнього заняття є:

- формування у батьків психологічної готовності до виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку; формування навичок позитивного батьківства;

- розвиток компетентностей для уміння комунікувати з дітьми з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей;

- підвищення стресостійкості та ресурсності батьків.

Завдання тренінгу:

-поглибити знання батьків про особливості розвитку та поведінки своїх дітей з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей спричинених особливостями розвитку;

-навчити батьків взаємодіяти з педагогами та фахівцями;

-знизити рівень страху не прийняття дитини та батьків в колі близького оточення.

Правила заняття відповідають таблиці 2.3. (*дивитись Таблицю 2.3.*)

Обладнання: фліпчарт або мольберт, стікери для записів, кольорові стікери із заготовками зображень, кольорові олівці, ручки, фломастери, аркуші паперу А4, картки-емоції (смайли), асоціативні картки «Мій внутрішній світ».

Вправа «Мій сьогоднішній настрій» (10 хвилин)

Мета: допомогти батькам відчувати власні емоції; підвищення рівня власної емоційної відкритості.

Інструкція тренера: пропоную обрати зображення (смайли) з емоціями, які відображають власний емоційний стан, за бажанням коротко (кількома словами) описати емоції (можна описати причини чи обставини, які викликали саме такі емоції).

Завдання вправи: налаштувати групу на активну взаємодію; оцінити загальний емоційний фон групи.

Основна частина

Текст лекції «Особливості комунікації з дітьми з особливими освітніми потребами» (20 хвилин) (додаток В)

Мета: сформувати у батьків розуміння специфіки комунікації з дітьми з особливими освітніми потребами; збагатити навички батьків практичними інструментами для можливості налагодження ефективної взаємодії хзі своїми дітьми.

Ситуаційна вправа «Очіма моєї дитини» (30 хвилин)

Мета: сприяти розвитку емпатії до своєї дитини; формувати позитивне ставлення до своєї дитини.

Інструкція тренера: запропонувати батькам розділитись парами у малі групи, кожна пара обирає одне із запропонованих завдань, в яких один із пари виконує роль дитини, інший-роль батьків. Завданням є учаснику-дитині максимально наблизити свої дії до поведінки дітей з характерними особливостями розвитку; учаснику-батькам виконати завдання вказане в описі ситуації. Завдання описані в додатку Г (*дивитись додаток Г*).

Аналіз виконання вправи «Очима моєї дитини». Учасники висловлюють свої враження від виконання вправи з позиції учасника-дитини та учасника-батьків, виділяють труднощі, які виникали та позитивні моменти виконання даної вправи (10 хвилин).

Вправа «Моїй дитині...» (30 хвилин)

Мета: сприяти формуванню у батьків уміння виділяти та акцентувати увагу на сильних сторонах своїх дітей.

Інструкція тренера: учасники отримують аркуш паперу, ручки та олівці. Завданням вправи є написати мотиваційний лист для своєї дитини з орієнтиром на те, що дитина цей лист зможе прочитати, зрозуміти та вмотивуватись до досягнення успіхів.

В ході написання даного листа батькам пропонується опиратись на такі моменти:

1. Що моя дитина вміє, знає, може.
2. Що у моєї дитини вдається найкраще.
3. Чому моя дитина найкраща?
4. Що моя дитина буде вміти/могти/робити через рік.

Аналіз виконання вправи «Моїй дитині...». Батьки зчитують свої мотиваційні листи (за бажанням). Учасники озвучують враження від виконаного завдання (10 хвилин).

Вправа «Дихальна вправа» (10 хвилин)

Мета: нормалізувати емоційний фон батьків після виконання попередньої вправи.

Інструкція тренера: зайняти зручне положення тіла, розслабитись, заплющити очі та виконувати дії, які озвучує тренер. Виконати видих. На рахунок 1-4 зробити глибокий вдих, на рахунок 5-6 затамувати подих, потім на рахунок 7-10 зробити глибокий повний видих, знову затамувати подих на 11-12. Повторити вправу від трьох до п'яти разів.

Підсумок (15 хвилин)

Тренер пропонує батька за бажанням висловити свої враження від зустрічі, запропонувати бажані теми для теоретичної частини наступних занять.

Рефлексія (15 хвилин)

Для проведення рефлексії тренер

Домашнє завдання: завести «Щоденник успішності дитини» та щоденно фіксувати у ньому найменші, проте досягнення.

Аналіз результату проведення заняття. Заняття проведене у запланований час з дотриманням таймінгу. На занятті було 10 учасників, усі з присутніх є батьками дітей з особливими освітніми потребами. Загальний настрій групи на початку заняття був переважно гарним. Батьки, які були присутні вперше, почували себе комфортно, зважаючи на загальну позитивну атмосферу (за слів батьків). Виконання вправи «Очима моєї дитини» розпочиналось в жартівливій формі, потім поступово перейшло в більш серйозну атмосферу, проте завершення вправи було досить легким. Вправа «Моїй дитині..» спровокувала прояв емоцій, які накопичувались у батьків тривалий період, які виражались крізь засмучення, радість, сльози та гордість.

Завершення заняття дихальними техніками дало змогу стабілізувати емоційний фон групи. Учасники обмінювались власним досвідом, контактами, відгуками про фахівців та заклади забезпечення корекційно-розвиткових послуг в регіоні; виявляли інтерес до батьківсько-педагогічного досвіду інших батьків. Особливо помітним стало те, що батьки, які нещодавно виявили порушення у розвитку своїх дітей з довірою та цікавістю опрацьовували

коментарі батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами більш тривалий період часу.

Отож, результатом опрацьованої практичної частини дослідження та проведення якісного аналізу нами встановлено відсоткове співвідношення рівня психологічної готовності групи опитаних нами батьків, що складає 50%-35%-15% відповідно високого, середнього та низького рівнів.

ВИСНОВКИ

Отже, проблема психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами є однією з ключових у сучасній системі інклюзивної освіти. Рівень психологічної готовності батьків значною мірою визначає успішність розвитку, навчання та соціальної адаптації дитини з порушеннями психофізичного розвитку.

Аналіз літературних джерел з проблеми психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами, проведення дослідження, спрямованого на визначення рівня психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами, надали змогу сформулювати такі висновки:

- проблема психологічної готовності батьків до виховання дитини з порушеннями у розвитку є актуальною для сучасної науки та практики спеціального та інклюзивного навчання;

- аналіз теоретичних та практичних аспектів дозволяють стверджувати, що від рівня психологічної готовності батьків до виховання своєї дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей, залежить подальша ефективність її розвитку, соціалізації та інтеграції в суспільство;

- найважливішою передумовою психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами є прийняття дитини, її порушення, усвідомлення її цінності, як особистості;

- психологічна готовність батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами впливає на стан їхньої взаємодії із закладом освіти: чим вищий рівень готовності, тим кращою буде співпраця з фахівцями;

- в свою чергу правильно організований психологічний супровід в закладі освіти буде сприяти підвищенню/формуванню психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Нами було проведено емпіричне дослідження стану сформованості психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми

потребами. У дослідженні взяли участь 23 батьків, які виховують дітей дошкільного і молодшого шкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку. Опитування батьків проводилося за допомогою розробленого нами опитувальника, який для зручності застосування мав вигляд гугл-форми.

Нами було отримано відповіді батьків на такі питання:

-«На теперішній час виховання дитини з особливими освітніми потребами це:» на яке ми отримали 82,6% відповідей про те, що опитані нами батьки не акцентують увагу на особливостях своєї дитини, лише намагаються їй допомогти; 8,7% батьків потребували багато часу на прийняття особливостей розвитку їхньої дитини; 4,3% батьків дали відповідь про те, що виховання дитини з порушеннями розвитку для них є складним випробуванням і така ж кількість батьків запевняє, що виховання дитини з особливостями розвитку для них є щасливим батьківством;

-На відкрите запитання щодо труднощів, які виникають у процесі виховання дітей з особливими освітніми потребами батьки повідомили про те, що у невеликому населеному пункті складно знайти фахівців, які можуть забезпечити належний розвиток та навчання для їхніх дітей. Також батьки відчують труднощі у комунікації з дітьми, зумовлені недостатністю знань та навиків комунікації з дітьми, способи стабілізації емоційних перепадів та перенавантажень у дітей. Разом з тим батьки визнають, що серед труднощів виховання дітей з порушеннями розвитку вагомим є нерозуміння з боку оточуючих та їх реакції на поведінку дітей. Виховання та розвиток дітей з особливими освітніми потребами є фінансово затратний, що також зазначають батьки у своїх відповідях.

-На запитання щодо оцінки власного емоційного стану 56,5% відповідають так, що іноді відчують втому та виснаження але дають собі раду; 39,1% батьків запевняють, що почуваються впевнено, спокійно та врівноважено; лише 4,3% батьків усвідомлюють, що постійно перебувають у напруженому стані, що супроводжується роздратуванням та втомою.

-78,3% опитаних нами батьків не вразливі до критики оточуючих на особливості розвитку їхніх дітей, тоді як 13% є досить вразливими; і 8,7% відчувають провину за те, що їхню дитину критикують оточуючі.

-56,5% батьків постійно навчаються, щоб забезпечити максимально можливий розвиток для своєї дитини; тоді як 30,4% певні, що достатньо володіють знаннями щодо особливостей розвитку своєї дитини та її індивідуальними потребами; і 13% опитаних нами батьків потребують поповнення знань щодо особливостей порушень своєї дитини.

-Щодо джерел інформації, з яких опитані нами батьки отримують знання, 43,5% використовують лише навчальну, методичну літературу та довіряють офіційним інтернет-ресурсам; 34,8% опитаних нами батьків дотримуються рекомендацій медиків та фахівців; такими актуальними джерелами пошуку інформації, як соцмережі, журнали, статті різного походження, користується 17,4% опитаних нами батьків; лише 4,3% дослухаються до рекомендацій та відгуків інших батьків, які виховують дітей з порушеннями розвитку.

-52,2% батьків, які брали участь у опитуванні відповіли, що найбільш прийнятними способами підтримки для них є консультації та поради фахівців, таких як вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, практичний психолог; тоді як 34,8% батьків потребують практичної допомоги зі сторони близьких; всього 8,7% опитаних батьків потребують підтримки шляхом участі у групах підтримки; та 4,3% батьків актуальною для себе вважають фінансову допомогу.

-Щодо самооцінки власної готовності до виховання дитини з особливими освітніми потребами 87% батьків вважають, що володіють достатнім рівнем; з вагомою різницею всього 8,7% батьків запевняють, що мають високий рівень готовності; і лише 4,3% вважають, що їх рівень готовності низький.

На підставі аналізу та узагальнення результатів відповідей батьків на всі питання опитувальника можемо припустити, що приблизно половина батьків (50%) мають високий рівень психологічної готовності до виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Досить високий показник, що складає орієнтовно третину (35%) батьків, які взяли участь у дослідженні, відповідають вимогам середнього рівня психологічної готовності до виховання дітей з особливими освітніми потребами та потребують акцентованої уваги зі сторони закладу освіти, що включає психолого-педагогічну підтримку, сприяння участі у тренінгах спрямованих на формування психологічної готовності батьків до виховання дітей з порушеннями у розвитку, підвищення рівня батьківсько-педагогічних компетентностей.

Решта батьків (15%), згідно проведеного аналізу результатів, можемо віднести до категорії таких, які мають низький рівень психологічної готовності до виховання дітей з особливими освітніми потребами і потребують проведення заходів інформаційно-просвітницького, тренінгово-розвивального, психолого-педагогічного характеру.

На підставі результатів дослідження ми розробили цикл тренінгових занять, спрямованих на покращення психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами. Нами було проведено три тренінгових заняття. Участь у тренінгах була позитивно оцінена батьками, сприяла зниженню рівня їхньої емоційної напруги, покращенню впевненості та комунікації з фахівцями закладу освіти.

Проведене нами дослідження не охопило всіх аспектів проблеми психологічної готовності батьків до виховання дітей з особливими освітніми потребами. Перспективним напрямом подальшого, більш суттєвого, дослідження цієї проблематики вважаємо розробку методичних рекомендації для фахівців психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання з формування готовності батьків до виховання дітей з різними категоріями порушень психофізичного розвитку.